

ÚVOD

Sv. Basil Veliký (asi 330-379), biskup v Cesareji (370-379) patří mezi nejvýznamnější teology 4. století, který tvrdě zápolil s arianismem. Jeho boj nebyl jen teologický, ale také politicko-náboženský. Jako metropolita neváhal rozdělit svou rozlehlou diecézi na menší části, kde nechal jmenovat biskupy, kteří pak stáli na jeho straně při obhajování ortodoxie.

Pán Terenzius byl významný člen císařského dvora a byl částečně zatažen do Antiochijského schismatu (Melétios, Paulinos a ariáni). Právě Terenziovi napsal pravděpodobně roku 375 Basil dopis (Dopis 214), kde se snaží obhájit pravou víru, jak ji definoval koncil v Niceji roku 325. Vyznavači ortodoxie byli totiž obžalováni svými protivníky z hereze monarchianismu.

BASIL Z CESAREJE, DOPIS 214, PÁNU TEREZIOVI

3. Myslí na to, ctihodný, že ti, co falšují pravdu a do čisté víry Otců vnášejí ariánskou herezi, nepředkládají žádný důvod k nepřijetí posvátné pravdy Otců nebo pojmu „stejně podstaty“, který interpretují špatně, čímž hanobí víru, a říkají, že Syn je námi nazýván „stejně podstaty“ podle osoby.¹ Jestliže dáme příležitost se zviditelnit těm, kdo mluví o těchto věcech nebo jim podobných spíše z hlouposti než ze zlomyslnosti, nic nebrání tomu, abychom (jim) sice dali jisté argumenty proti sobě samým, ale ani abychom odhalili jasnou herezi těch, jejichž jediným zájmem v projevech týkajících se církve není definovat svou pozici, nýbrž pomlouvat tu naši. Jaká pomluva by ale byla horší a především schopná zmást mnohé, než ta, že někteří z nás tvrdili, že existuje pouze jedna osoba² Otce, Syna i Ducha svatého, a dokonce že rozhodně hlásali rozdílnost jejich podob,³ ale s tím, že by dříve (museli) přijmout to, co řekl Sabellius?⁴ (Ten totiž hlásal), že jeden Bůh existuje v jedné osobě, ale byl Písmem různorodě zpodobněn podle specifik svého poslání, které jej pokaždé určuje; jednou se Bůh projevoval Otcovskými projevy, když nastal ten správný okamžik pro tuto podobu, podruhé projevy, které byly vhodné pro Syna, když sestoupil, aby o nás pečoval, nebo kvůli jiným spásonosným aktivitám, jindy přijal podobu Ducha, když daný okamžik vyžadoval projevy této podoby.⁵ Tvrdí-li někteří z nás, že co do podstaty je jeden Otec, Syn a Duch svatý a vyznávají-li tři dokonalé podoby, jak se projevuje, že nezastávají jasný a nepochybný výklad pravdy, o které se u nás hovoří?

4. Co se týká toho, že osoba a podstata nejsou totéž, také bratři ze Západu, jak se domnívám, s tím souhlasili a, přestože se obávali omezenosti vlastního jazyka, přijali termín „podstata“ v řecké podobě, aby, vyskytla-li by se nějaká rozdílnost v jeho pojetí, byl tento (řecký) termín

---

¹ Basil dává jasně najevo, že jádro problému tkví v samotném termínu ὁμοούσιος (homoousios), „stejně podstaty, soupodstatný“, ale i v jeho smyslu či výkladu. Basil obžalovává ariány z heretické nauky. Zatím vidíme nevyjasněnou terminologii. Basil tvrdí, že Syn je stejně podstaty podle hypostaze (κατὰ τὴν ὑπόστασιν), ne podle podstaty (κατ' οὐσίαν).

² Ὑπόστασις, hypóstasis. Uznat pouze jednu osobu Trojice by znamenalo odmítnutí víry v Trojici.

³ Πρόσωπον, prósonon, neboli „maska, divadelní role, podoba, to, co navenek vyjadřuje určitou osobu“. Proto je výraz „prósopon“ těsně spojen s hypostazí. Z tohoto termínu se vyvinul latinský pojem „persona“, tedy osoba. Abychom ale lépe rozlišili rozdíl mezi „hypóstasis“ a „prósopon“, budeme překládat „osoba“ a „podoba“. Basil pochopil, že ačkoliv uzná tři „prósopa“, jednota Trojice nebude narušena. Zároveň se ale nevyřeší nebezpečí monarchianismu, který se musí odmítnout na úrovni hypostazí, nikoliv „prósopa“.

⁴ Kněz Sabellius učil, že Bůh je jeden a nedělitelný, ale zjevuje se různými způsoby či mody: Bůh Stvořitel, Bůh Vykupitel, Bůh Dárce milosti (Otec, Syn a Duch svatý). V žádném případě se ale nejedná o osoby (hypostaze). Modalisté ztotožňují Otce a Syna. Sám Bůh Otec se vtělil a stal se člověkem, narodil se z Panny Marie, trpěl na kříži a zemřel (patripassianismus).

⁵ V Písmu svatém se skutečně občas vykresluje daná božská osoba podle svých specifik. Otec jako Stvořitel, Syn jako Vykupitel a Duch svatý jako Posvětitel. Bible ale nikdy nehovoří o modalismu, tedy že by existoval jeden Bůh, který na sebe bere podle potřeby různé podoby. Sabelliovo pojetí Basil rozhodně odmítá.

zachován a byl jasně a přesně odlišen od výrazů jiných.⁶ Je-li potřebné, abychom i my v krátkosti sdělili své mínění, pak řekneme, že jaký má vztah obecné k vlastnímu, takový jej má podstata k osobě. Každý z nás skrze obecný pojem podstaty sdílí své bytí a díky vlastnostem, které se týkají jeho samého, je jeden takový a jiný takový.⁷ Stejně také pojem podstaty je obecný jako dobro, božství, a další, zatímco osobu nahlížíme v jedinečných vlastnostech otcovství, synovství či posvěcující moci.⁸ Hovoří-li tedy (naši protivníci) o podobě bez osoby, takové pojetí je samo o sobě absurdní. Uznávají-li však, že podoby existují ve skutečné osobě,⁹ což také vyznávají, ať je také spočítají, aby tak uchovali výraz „stejně podstaty“ v jednotě božství a hlásali poznání pravé víry, Otce, Syna a Ducha svatého v úplné a dokonalé osobě každého ze jmenovaných.¹⁰ I přesto chci, aby se Tvá vznešenost nechala přesvědčit, že ty a každý, komu záleží na pravdě jako tobě, a kdo nepohrdá těmi, jež bojují za pravou víru, máte očekávat, že jednotu a pokoj zavedou představení církve, které já považuji za pilíře a základy pravdy a ctím je tím víc, čím více byli vyháněni k trestu, čímž se museli odloučit od ostatních.¹¹ Prosím tě, dávej na sebe pozor, a nebuď předpojatý, abychom se mohli spolehnout na tebe, kterého nám Bůh daroval jako oporu a posilu ve všech záležitostech.

přeložil P. František Staněk

---

⁶ Západní křesťané si byli vědomi omezenosti latiny v porovnání s řečtinou. Zdá se, že stejně jako Řekové i Latínici pochopili rozdíl mezi osobou a podstatou. Problém ale nastal, když se tyto dva koncepty mají definovat nějakým přesným termínem. Basil předpokládá, že existují-li dva různé termíny, musí existovat také dva různé významy těchto termínů. Není tedy možné, aby podstata a osoba byly totéž.

⁷ Všichni lidé jsou co do podstaty stejní, ale díky jedinečným vlastnostem jsou odlišní.

⁸ Aplikujeme-li tento Basilův koncept na Nejsvětější Trojici, pak to, co je společné, obecné (τὸ κοινὸν) je božská podstata (a proto můžeme uznat „homoousios“, stejnou podstatu Otce, Syna a Ducha svatého), ale to, co je odlišné, vlastní (τὸ ἴδιον) určuje osobu: Otce, Syna a Ducha svatého.

⁹ Tedy že každá osoba se nějak projevuje navenek, a to skrze podobu.

¹⁰ Jde o poznání, že existuje jedna podstata a tři úplné a dokonale osoby, z nichž každá má nějakou podobu. Existuje tedy trojjediný Bůh, Otec, Syna a Duch svatý.

¹¹ Jedná se o vyhnanství, což byl jeden z trestů udílený koncily či panovníkem pro domnělé či skutečné heretiky.